

ВЪВЕДЕНИЕ

Актуалността и значимостта на настоящото изследване произтичат от обстоятелството, че успешните нови продукти са измежду основните средства за водене на конкурентна борба. Нуждата от разработване на нови продукти нараства и поради навлизането на все повече пазари в етап на зрялост. В много сектори на стопанството растежът на компаниите е възможен главно чрез задържане на настоящите потребители, а не толкова чрез притока на нови. Налице е все по-бързо „остаряване” на продуктите, намиращо израз в техния относително по-къс жизнен цикъл. Особено важно е, че продуктовете иновации са един от подходите за постигане на органичен растеж, с който компаниите разполагат.

Едновременно с това проучванията показват, че продуктовете иновации са рисковано начинание. Високата вероятност за провал, от една страна, и растящият брой на проектите за разработване на нови продукти, от друга, правят значимо изследването на факторите за успех при разработването на нови продукти.

Основната цел на настоящото изследване е на основата на емпирично проучване да се установят актуалното състояние, особеностите и проявлението на факторите за успех на продуктовете иновации в българските фирми.

Постигането на тази цел предполага изпълнение на следните **основни задачи**:

Първо, проучване и систематизиране на резултатите от проведени до момента изследвания на факторите, въздействащи върху успеха на новите продукти;

Второ, разработване на изследователска методология и валидиране на изследователски инструментариум за проучване на новите продукти в българските фирми;

Трето, събиране на емпирична информация за проявлението на факторите за успех в българските фирми;

Четвърто, обработване и анализ на събраната информация с цел изясняване на изследователските въпроси и проверка на формулираните хипотези;

Пето, дискусия върху получените резултати и формулиране на изводи и заключения.

Обект на изследване са процесите на разработване на нови продукти в българските фирми.

Предмет на изследване са факторите за успех на продуктовете иновации. Това са всички обстоятелства, които влияят върху резултатите на разработването на нови продукти.

За изясняване на степента на разработеност на изследователския проблем е съставена **типология на изследователските подходи към предмета на изследването**.

Едно от първите мащабни проучвания (Монтоя-Вайс и Калантон, 1994) установява, че свързаните с процеса на разработване фактори (например „компетентност в маркетинговите дейности“) и стратегическите фактори (например „предимство на продукта“; „пазарна стратегия за продукта“) са важни детерминанти на успеха на новите продукти.

Друго обхватно проучване (Хенард и Шимански, 2001) прецизира и разширява кръга на факторите за успех, като обособява четири групи фактори: характеристики на продукта („предимство на продукта“; „продуктът съответства на нуждите на потребителите“; „технологично ниво на продукта“); стратегия на фирмата („последователност на навлизане на пазара“; „посветени на проекта човешки ресурси“; „посветени на проекта ресурси за НИРД“); процеси във фирмата („компетентност в предшестващите разработването дейности“; „компетентност в маркетинговите дейности“; „компетентност в технологичните и свързаните с въвеждането на пазара дейности“) и характеристики на пазара („потенциал на пазара“).

Още по-ново и по-обхватно проучване на факторите за успех (Еваншицки и кол., 2012) актуализира наличните до момента данни и разширява границите на изследването, включвайки в него важни допълнителни фактори за успех, какъвто например е „култура на страната, в която протича продуктовата иновация“.

Важен резултат, до който достигат цитираните проучвания, е, че с времето относителното въздействие на разкритите до момента фактори за успех постепенно намалява. Тази закономерност поражда необходимост от нови изследвания и нови теоретични подходи, които биха обхванали по-добре особеностите на факторите за успех в разработването на нови продукти. Нарастване на относителното въздействие се наблюдава само при два от факторите – „комуникация между различните функционални области“ и „интензивност на отговора на конкурентите“.

Друг резултат на проучванията върху факторите за успех е разграничаването между маркетингови и технологични способности на фирмата. Фирмите, при които развитието на технологиите е в застой, не могат да увеличат технологичните си способности, като ги разменят за притежаваните от тях маркетингови способности. Не е възможна трансформация на компетенциите между различни функционални области. Координацията, сътрудничеството и дори интеграцията на функциите маркетинг и НИРД не прехвърлят компетентности между тези отдели.

Публикуваните до момента проучвания подхождат към факторите за успех на новите продукти от различни гледни точки – управление, маркетинг,

изследване и развитие, което отразява интердисциплинарния им характер. Изследванията на факторите за успех на новите продукти могат да бъдат систематизирани по следните критерии:

Обхват на проучването. По този критерий се различават две групи изследвания: обобщени и специализирани. Обобщените проучвания (например Еваншицки и кол., 2012; Купър и Клайншмит, 1995) са посветени на особеностите и проявлението на няколко фактора за успех, а специализираните имат за предмет на изследване само един от факторите – например ролята на висшето ръководство (Седихадели и Кашу, 2013), сътрудничеството между отделите (Гемсер и Лийндерс, 2011) и т.н.

Подход на проучването. По този критерий могат да се обособят емпирични и метааналитични проучвания. Почти всички проучвания на факторите за успех на новите продукти имат емпиричен характер (Даян и Ди-Бенедето, 2009; Хуа и Вемерлоф, 2006 и т.н.). През последните 20 години са публикувани 3 метааналитични проучвания (Монтоя-Вайс и Калантон, 1994; Хенард и Шимански, 2001; Еваншицки и кол., 2012), които обобщават резултатите от проведените до момента емпирични проучвания и разкриват нови области за бъдещи изследвания.

Наблюдавани единици в проучването. По този критерий се разграничават два типа проучвания – на фирми, които функционират само в един отрасъл, и на компании от различни отрасли. Преобладават проучванията, които изследват факторите за успех на новите продукти в няколко различни отрасли. Има и публикации, които представят спецификите само в един отрасъл – домашни електроуреди (Милсън и Уилемън, 2006), компютри (Хуа и Вемерлоф, 2006), застраховане (Ладо, 2001) и т.н.

Равнище на анализа в проучването. По този критерий могат да се разграничат проучвания, които изследват факторите за успех на ниво конкретен проект за нов продукт, и проучвания, които са насочени към факторите за успех на нивото на фирмата като цяло. Повечето изследвания са насочени към нивото на отделните проекти за нови продукти. Те успяват да установят и потвърдят редица фактори за успех на проектно ниво (Купър, 1994). Относително по-малък брой изследвания са насочени към резултатите от разработването на нови продукти на фирмено ниво (Шакони, 1994; Грифин и Пейдж, 1996; Гимараеш и кол., 2015).

Измерване на резултатите от разработването на нови продукти. По този критерий могат да се обособят проучвания, които използват само финансови показатели за измерване на резултатите от разработването на новия продукт, и такива, които използват комбинация от финансови, маркетингови и технически показатели за измерване на успеха на продукта. Преобладават проучванията, които прилагат комплекс от показатели (Патикава, 2006; Генчев, 2017).

За да бъде постигната целта на изследването, е възприета следната структура на изложение. В Част I са систематизирани резултатите от публикуваните до момента проучвания върху факторите за успех на продуктите иновации. Съдържанието е структурирано по групи фактори и отделни фактори. Част II е посветена на методологията на настоящото проучване. В нея са формулирани основните изследователски въпроси и изследователските хипотези, обосновани са извадковият модел и методът за събиране на данните, описани са етапите на разработването на въпросника и измерването на конструкциите. Част III съдържа резултатите на проучването сред български фирми. Представени са методите за анализ на данните, резултатите от проверката на направените хипотези и са подложени на дискусия изведените констатации. Изложението завършва със заключение, използвана литература и приложения.